

Remigiusz Sapa

INDYWIDUALNE STRONY WWW HISTORYKÓW I MATEMATYKÓW WE WSPÓŁCZESNEJ KOMUNIKACJI NAUKOWEJ

[INDIVIDUAL WEBSITES OF HISTORIANS AND MATHEMATICIANS
IN MODERN SCHOLARLY COMMUNICATION]

Abstrakt: Celem badań było scharakteryzowanie zawartości oficjalnych stron WWW historyków i matematyków polskich pod kątem ich przydatności we współczesnej komunikacji naukowej. Ustalono istotne różnice w traktowaniu tych obiektów informacyjnych przez przedstawicieli obu dyscyplin i określono ich potencjalną rolę w dostępie do pełnych tekstów publikacji i informacji o naukowcach.

HISTORYCY – INTERNET – KOMUNIKACJA NAUKOWA – MATEMATYCY

Abstract: The research was conducted to characterize the content of official individual websites of historians and mathematicians employed at Polish universities in the context of modern scholarly communication. Significant differences in using individual websites by representatives of those disciplines as well as the potential role of such websites in accessing their publications were defined.

HISTORIANS – INTERNET – MATHEMATICIANS – SCHOLARLY COMMUNICATION

*

*

*

W ostatnich latach, głównie za sprawą rozwoju Internetu i sytuacji na rynku wydawnictw naukowych, zmieniają się postawy i zachowania naukowców w procesie komunikacji naukowej. Według niektórych badań, już 6 lat temu połowa potrzebnych materiałów czer-

Dr Remigiusz SAPA, adiunkt w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ. Adres elektr.: sapa@inib.uj.edu.pl

pana była właśnie z Internetu, a najpopularniejszymi sposobami uzyskiwania dostępu do elektronicznych publikacji było przeszukiwanie stron WWW autorów bądź internetowych serwisów wydawców [Björk, Turk 2000, dok. elektr.]. Jednak charakter komunikacji naukowej, w tym także sposoby wyszukiwania i pozyskiwania publikacji, jest wyraźnie uzależniony od specyfiki danej dyscypliny lub tzw. kultury epistemologicznej [Cronin 2003, dok. elektr.]. Wniosek taki potwierdzają liczne badania, a różnice dotyczą m.in. umiejętności informacyjnych, skłonności do publikowania w postaci elektronicznej, wykorzystania zasobów Internetu czy takich nowych form publikacji jak preprinty i postprinty [Kling, Swygart-Hobaugh 2002, dok. elektr.; Talja, Maula 2003, dok. elektr.]. Jeśli w literaturze stosunkowo dużo miejsca poświęca się elektronicznym archiwom dyscyplin, repozytoriom e-printów i nowym sposobom wydawania i finansowania czasopism naukowych [w Polsce np. Niedźwiedzka 2005, dok. elektr.], to kwestia zasobów indywidualnych stron WWW naukowców i ich roli we współczesnej komunikacji naukowej jest raczej zaniedbana. Celem tego artykułu jest właśnie scharakteryzowanie takich stron jako obiektów informacyjnych w komunikacji naukowej oraz ocena możliwości dostępu do pełnych tekstów publikacji za ich pośrednictwem w dwóch dyscyplinach: historii i matematyce.

Metoda i źródła

Badania przeprowadziłem w styczniu 2006 r. Początkowo miały obejmować oficjalne, indywidualne strony WWW historyków i matematyków (włącznie z doktorantami), zatrudnionych w 10 jednostkach. Okazało się jednak, że konstrukcje serwisów WWW Instytutu Matematyki Uniwersytetu Gdańskiego i Instytutu Matematyki Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu uniemożliwiają przeprowadzenie takich badań. Ostatecznie analizom poddałem oficjalne strony WWW pracowników i doktorantów następujących jednostek: Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej UJIH – <http://jazon.hist.uj.edu.pl/ih/>), Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego (dalej UWIH – <http://www.historia.uw.edu.pl/>), Instytut Historii UAM w Poznaniu (dalej UAMIH – <http://historia.amu.edu.pl/IH/aktualnosci.html>), Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego (dalej UWRIH – <http://www.hist.uni.wroc.pl/>), Instytut Historii Uniwersytetu Gdańskiego (dalej UGIH – http://www.fh.ug.gda.pl/struktura_wydzialu/instytut_historii/historia.html), Instytut Matematyki Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej UJIM – <http://www.im.uj.edu.pl/>), Instytut Matematyki Uniwersytetu Warszawskiego (dalej UWIM – Instytut nie posiada całkowicie odrębnego serwisu WWW, tylko wydzieloną część serwisu Wydziału Matematyki, Informatyki i Mechaniki UW – <http://www.mimuw.edu.pl/wydzial/instytuty/imat/>), Instytut Matematyczny Uniwersytetu Wrocławskiego (dalej UWRIIM – <http://www.math.uni.wroc.pl/>).

W sumie badania dotyczyły 475 historyków i 368 matematyków. Liczbę pracowników ustaliłem na podstawie informacji podawanych w serwisach poszczególnych instytutów (zliczyłem wszystkie osoby umieszczone w wykazach pracowników i doktorantów). Należy traktować ją z pewnym przybliżeniem, gdyż w wielu przypadkach znalezione dane były nieścisłe i trudne w interpretacji. Czasem podana liczba w opisie instytutu nie odpowiadała

liczbie pracowników, prezentowanych w wykazie (np. w Instytucie Historycznym UW: według opisu 84 pracowników naukowych + 32 doktorantów, a w wykazie zatytułowanym *Biogramy* w dziale *Pracownicy i doktoranci* znajdują się 153 nazwiska). Ze względu jednak na cel badań, nieścisłości te nie mają dużego znaczenia. Badałem wszystkie oficjalne, indywidualne strony WWW pracowników – czyli utrzymywane w domenie danego instytutu (a zatem z „instytutowym” adresem do pierwszego ukośnika), do których prowadzi link z oficjalnego serwisu WWW tego instytutu. Dodatkowo analizie poddałem standardowe wizytówki pracowników (zwane często „biogramami”) udostępniane w serwisach WWW niektórych spośród badanych instytutów.

Historycy i matematycy w Internecie – charakterystyka indywidualnych stron WWW

Wśród historyków indywidualne strony WWW należą do olbrzymiej rzadkości. Zidentyfikowałem zaledwie 18 takich stron, co oznacza, że jedynie 3,8% badanej populacji dysponuje takim narzędziem komunikacji. Co więcej, znalazłem je wyłącznie w serwisach WWW 2 jednostek: UWIH i UWRIH. Zupełnie inaczej sytuacja wygląda w środowisku matematyków. Tutaj aż 29,1% naukowców posiada indywidualne strony WWW (w sumie 107 osób). Koniecznie trzeba jednak zaznaczyć, że w przypadku historyków mamy do czynienia z pewnym charakterystycznym rozwiązaniem. Aż 3 z badanych jednostek (UWIH, UAMIH i UGIH) zamieszcza na swoich stronach standardowe, krótkie „biogramy” pracowników i doktorantów, które z wyjątkiem UGIH stanowią w rzeczywistości odrębne strony WWW poświęcone tylko jednej osobie. Z kolei jedynie UWIM stosuje takie rozwiązanie w odniesieniu do matematyków. Zresztą w tym przypadku jest to standardowe rozwiązanie, przyjęte w całym serwisie Uniwersytetu Warszawskiego, i jako takie uniemożliwia wnioskowanie na temat specyficznych postaw komunikacyjnych w obrębie poszczególnych dyscyplin. Jeżeli weźmie się pod uwagę te „biogramy”, to okaże się, że 66,1% (314) historyków i 51,1% (188) matematyków dysponuje własną, oficjalną wizytówką w środowisku WWW. Podczas gdy wcześniej przedstawione proporcje ilustrują indywidualne i wynikające raczej z faktycznych potrzeb samych naukowców zainteresowanie przedstawicieli obu dyscyplin udziałem w komunikacji naukowej, realizowanej w środowisku internetowym, to dane uwzględniające „biogramy” wskazują raczej na kształtowanie się pewnego zwyczaju – dbałości o jednolitą identyfikację wizualną serwisów WWW instytutów – a być może pośrednio także na brak indywidualnego zainteresowania i umiejętności historyków w posługiwaniu się takimi formami komunikacji. Dowodzi tego także obecność standardów w konstrukcji indywidualnych stron WWW. Jeśli historycy posługują się gotowymi, jednakowymi rozwiązaniami graficznymi, to strony matematyków są takie, jak umiejętności i wrażliwość estetyczna poszczególnych naukowców (choć w kilku przypadkach dostrzec można także posługiwanie się tym samym szablonem graficznym). Inaczej mówiąc, obecność stron WWW matematyków wynika wyraźnie z ich własnych, indywidualnie postrzeganych potrzeb komunikacyjnych. Natomiast historycy są obecni w tym śro-

dowisku przede wszystkim dzięki (jak należy sądzić) centralnie przygotowanym, standardowym elektronicznym wizytówkom.

Kolejną wyraźną różnicę w charakterze komunikacji naukowej w obu dyscyplinach pokazuje język oficjalnych stron WWW naukowców. Wśród 18 indywidualnych stron historyków nie znalazłem żadnej, która oferowałaby równoległą wersję w innym języku niż polski (tylko w jednym przypadku życiorys przedstawiony został także w języku angielskim). Z drugiej strony aż 25 (23,4%) indywidualnych stron matematyków dostępnych jest wyłącznie w języku angielskim, a w dalszych 16 zasoby polskojęzyczne zostały ograniczone jedynie do obszaru dydaktyki. W miarę porównywalne wersje w językach polskim i angielskim oferowane są przez 15 matematyków (przy czym wersje polskojęzyczne bywają ograniczone – np. w UWIM). Zatem ponad połowa indywidualnych stron WWW matematyków (52,3%) dostępna jest w Internecie w języku angielskim.

Inną ciekawą różnicą między przedstawicielami obu dyscyplin jest skłonność do posługiwania się tytułami (i stopniami) naukowymi na indywidualnych stronach WWW. Jeśli historycy w zasadzie zawsze (z jednym wyjątkiem) podają te informacje, to wśród matematyków nie ma takiego zwyczaju – tytuły naukowe można znaleźć jedynie na 38 spośród 107 badanych indywidualnych stronach WWW (35,5%).

W obu grupach mamy do czynienia z podobną skłonnością do zamieszczania na indywidualnych stronach WWW informacji o zainteresowaniach naukowych (badawczych). Treści takie znalazłem na około 56% (10) stron historyków i 50% stron matematyków. Dodatkowo trzeba zaznaczyć, że informacje tego typu są standardowo zamieszczane w „biogramach” zarówno historyków, jak i matematyków. Można zatem zaryzykować wniosek, że cecha ta nie zależy od specyfiki komunikacji naukowej danej dyscypliny, ale jest wspólna wszystkim naukowcom (oczywiście wniosek ten wymaga weryfikacji w szerszych badaniach, obejmujących zdecydowanie większą liczbę dyscyplin). Podobnie wygląda sytuacja w odniesieniu do adresów poczty elektronicznej – nie można mówić o jakichś wyraźnych różnicach między tymi dyscyplinami. Adres e-mail jest dostępny na 83% stron historyków (15 z 18) i na 71% stron matematyków (76 na 107). Dodatkowo obecny jest w standardowych wykazach pracowników, gdzie jest już mniej więcej tak samo powszechny jak numer telefonu. Wydaje się, że ci naukowcy, którzy już zdecydowali się na udostępnienie swoich stron WWW w sieci, a zatem na szersze uczestnictwo w tej formie komunikacji naukowej, muszą, bez względu na dyscyplinę, posługiwać się pocztą elektroniczną. Zasada ta jednak nie działa w drugą stronę. Posiadanie e-maila (podobnie jak telefonu) nie oznacza automatycznie dużego prawdopodobieństwa posiadania strony WWW. Generalnie w obu przypadkach nie ma też odesłań do prywatnych stron WWW naukowców. W sumie zidentyfikowałem jedynie 2 takie odesłania w przypadku matematyków i 4 w przypadku historyków.

Komunikacja naukowa to oczywiście nie jedyna możliwa funkcja analizowanych tu stron WWW. Charakterystyka byłaby niepełna bez zwrócenia uwagi na ich zasoby bezpośrednio związane z dydaktyką. Strony indywidualne historyków w zasadzie nie zawierają ani informacji na temat aktualnie prowadzonych zajęć (takie wykazy znajdują się tylko

w „biogramach” UWIH i UAMIH), ani materiałów i informacji przeznaczonych bezpośrednio dla studentów, do skopiowania lub wydruku. Wyraźnie nie są traktowane jako narzędzia komunikacji z tymi grupami, także w tym aspekcie ograniczając się do roli wizytówek. Co innego strony indywidualne matematyków: aż 65% (70 z 107) zawiera właśnie różnego rodzaju materiały dydaktyczne i informacje, bezpośrednio związane z prowadzonymi zajęciami i przeznaczone dla studentów.

Dostęp do publikacji na stronach WWW historyków i matematyków

Dostęp do pełnych tekstów publikacji z pewnością jest najistotniejszą, potencjalną funkcją indywidualnych stron WWW naukowców z punktu widzenia formalnej komunikacji naukowej w Internecie. W toku badań zidentyfikowałem 3 podstawowe formy organizacji informacji o publikacjach pracowników: wybory (najważniejsze, najnowsze) umieszczane na indywidualnych stronach pracowników i w „biogramach”, pełne wykazy publikacji poszczególnych naukowców zamieszczane na ich indywidualnych stronach oraz zbiorcze wykazy lub bazy publikacji wszystkich pracowników organizowane na poziomie instytutów.

Dla środowiska historyków charakterystyczne są wybory publikacji bez możliwości dostępu do pełnych tekstów. Można je znaleźć na 10 (z 18) indywidualnych stronach i praktycznie we wszystkich „biogramach”. Czasem, jak w przypadku UWIH, dodatkowo zawierają link do kompletnych wykazów publikacji pracowników danego instytutu. Mimo iż autorzy sami określają publikowane wykazy jako wybory, to w niektórych przypadkach liczba pozycji jest bardzo duża (nawet do 70!). Jednocześnie kompletne wykazy publikacji znalazłem jedynie na 6 indywidualnych stronach i w 2 „biogramach”. Tylko 4 indywidualne strony i jeden „biogram” oferują dostęp do w sumie zaledwie 35 pełnych tekstów.

Z drugiej strony, w środowisku matematyków sytuacja jest dokładnie odwrotna – dominującą formą są kompletne wykazy publikacji, oferujące dostęp do wielu pełnych tekstów. W sumie tylko 9 stron WWW zawiera wybory (na 107), a jednocześnie aż 56 (52,3%) oferuje pełne wykazy publikacji. Co więcej, aż 46 stron (43%) umożliwia dostęp do pełnych tekstów. Spośród 1103 zidentyfikowanych opisów bibliograficznych publikacji (w tym kilkanaście prezentacji) matematyków, umieszczonych na ich indywidualnych stronach WWW, aż 455 (41,3%) jest linkami prowadzącymi do pełnych tekstów, w zdecydowanej większości dostępnych publicznie i za darmo (w kilku przypadkach linki prowadzą do serwisów komercyjnych wydawców).

Kilka słów trzeba też poświęcić zbiorczym wykazom publikacji pracowników poszczególnych instytutów, mimo iż nie były bezpośrednim przedmiotem badań. Stanowią jednak istotne zasoby potencjalnie zdolne do uzupełniania oferty stron indywidualnych i tym samym w pewien sposób wpływające na ich zawartość. Zarówno instytuty matematyczne, jak i historyczne (z wyjątkiem UGIH) oferują w swoich serwisach WWW takie wykazy. We wszystkich przypadkach regułą jest brak dostępu do pełnych tekstów. Te można znaleźć w odrębnych wykazach zatytułowanych w UJIM i UWIM *Preprinty* (w pierwszym 90 na

238 wymienionych, w drugim 17 na 63). Matematycy tworzą załączki repozytoriów preprintów w swoich jednostkach. Zjawisko to wprawdzie nie dotyczy historyków, ale także w tej grupie, choć tylko w jednym przypadku (UWIH), znalazłem osobną stronę oferującą dostęp do 40 pełnych tekstów publikacji. Niestety, teksty pozbawione są podstawowego opisu bibliograficznego, nie wiadomo, gdzie się ukazały i kiedy, a co gorsza – z indywidualnych stron pracowników nie prowadzą do nich odesłania.

Wnioski

Indywidualne strony WWW naukowców pełnią różne role we współczesnej komunikacji naukowej w różnych dyscyplinach. Dla historyków są co najwyżej wizytówką, skierowaną do polskiego środowiska naukowego. Jedynie wyjątkowo historycy decydują się na prowadzenie własnej strony WWW, a swoją „obecność” w sieci zawdzięczają głównie centralnie wykonywanym, standardowym i niewielkim „biogramom”.

Inaczej sytuacja wygląda wśród matematyków. Nie tylko prawie 30% posiada własne strony WWW, ale niemal połowa tych stron umożliwia dostęp do pełnych tekstów publikacji. Strony WWW matematyków mają w większości indywidualny charakter, co, jak można sądzić, wynika z indywidualnej potrzeby ich tworzenia i udostępniania. Zasoby te kierowane są też w większości do globalnego środowiska naukowego. Nie można jednak zapominać, że nawet wśród matematyków indywidualne strony WWW są obecnie co najwyżej uzupełniającym źródłem informacji o publikacjach poszczególnych naukowców i, w jeszcze mniejszym stopniu, platformą dostępu do pełnych tekstów tych publikacji.

Wnioski te nie mają charakteru wartościującego. Już przecież w czasach „przedinternetowych” zachowania informacyjne i komunikacyjne przedstawicieli różnych dyscyplin bywały odmienne. Teraz różnice te nabierają innego wymiaru. Internet pozwolił na ujawnienie się odmiennych zachowań komunikacyjnych przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych w znacznie większym stopniu niż wcześniejsze, zdominowane przez druk i zdecydowanie bardziej jednorodne, środowisko komunikacji naukowej. Poszerzył wachlarz możliwości.

Uzyskane wyniki stanowią jeszcze jeden argument przemawiający za prawdziwością tezy, że komunikacja naukowa nie zmierza, przynajmniej obecnie, w kierunku jednego, uniwersalnego (sieciowego, cyfrowego) modelu [Kling, McKim 2000]. Matematycy, jako przedstawiciele dyscypliny o globalnym charakterze, posługującej się międzynarodowym językiem i podejmującej zagadnienia niezwiązane z lokalną (w sensie geograficznym) specyfiką, wykazują duże zainteresowanie korzystaniem z nowych możliwości oferowanych przez to środowisko komunikacyjne. Widoczna jest skłonność i zdolność jednostek do przejęcia wybranych zadań w zakresie komunikacji naukowej, zastrzeżonych wcześniej praktycznie wyłącznie dla instytucji (w tym bibliotek): archiwizowania i udostępniania dokumentów. Z drugiej strony historycy, których zainteresowania w dużej mierze mają z natury charakter lokalny i którzy znacznie częściej posługują się książką w komunikacji, wyraźnie nie widzą większej potrzeby utrzymywania narzędzi służących indywidualnemu rozpowszechnianiu wyników własnych

badań w Internecie. Polegają raczej na tradycyjnym podziale zadań w ramach ogólnego systemu komunikacji naukowej.

Wykorzystane źródła i opracowania

- Björk, B.-Ch.; Z. Turk, dok. elektr. (2000). How scientists retrieve publications: an empirical study of how the Internet is overtaking paper media. *The Journal of Electronic Publishing* Vol. 6, Issue 2. <http://www.press.umich.edu/jep/06-02/bjork.html> [odczyt: 26.01.2006].
- Cronin, B., dok. elektr. (2003). Scholarly communication and epistemic cultures. <http://www.arl.org/scomm/disciplines/Cronin.pdf> [odczyt: 26.01.2006].
- Kling, R.; G. McKim (2000). Not just a matter of time: field differences and shaping of electronic media in supporting scientific communication. *Journal of the American Society for Information Science* Vol. 51, No. 14, p. 1306–1320.
- Kling, R.; A.J. Swygart-Hobaugh, dok. elektr. (2002). The Internet and the velocity of scholarly publishing. <http://www.slis.indiana.edu/CSI/WP/WP02-12B.html> [odczyt: 26.01.2006].
- Niedzwiedzka, B., dok. elektr. (2005). Bezpłatne publikacje naukowe i bezpłatne archiwa naukowe w dziedzinie medycyny. *Biuletyn EBIB* nr 2. <http://ebib.oss.wroc.pl/2005/63/niedzwiedzka.php> [odczyt: 26.01.2006].
- Talja, S.; H. Maula (2003). Reasons for the use and non-use of electronic journals and databases. A domain analytic study in four scholarly disciplines. *Journal of Documentation* Vol. 59, No. 6, p. 673–691.